

**West-Friese
Archeologische
Notities 8**

Archeologische waarneming op het perceel Breedstraat 144 in Enkhuizen

D.M. Duijn

Archeologische waarneming op het perceel
Breedstraat 144 in Enkhuizen

D.M. Duijn

Colofon

West-Friese Archeologische Notities 8

Titel:	Archeologische waarneming op het perceel Breedstraat 144 in Enkhuizen.
Onderzoekslocatie:	Breedstraat 144, Enkhuizen, gemeente Enkhuizen
Vondstmelding ARCHIS:	3993603100
Projectnummer:	401
Centrumcoördinaat:	x: 148.735, y: 523.774
Opdrachtgever:	S. Reinders en W. Zijlstra
Uitvoerder:	Archeologie West-Friesland
Auteur:	D.M. Duijn (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Redactie:	C.P. Schrickx (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland) M.H. Bartels (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk:	D.M. Duijn J. Verduin (archeoloog, Archeologie West-Friesland) C.P. Schrickx A. Weel (veldmedewerker, Archeologie West-Friesland)
Vondstverwerking:	M. Kossen (veldtechnicus, Archeologie West-Friesland) E. van Paridon (medewerker Archeologie West-Friesland)
Determinatie vondsten:	D.M. Duijn
Fotografie objecten:	F. Schinning (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
GIS/kaartmateriaal:	D.M. Duijn
Opmaak:	D.M. Duijn
ISSN:	2468-3280

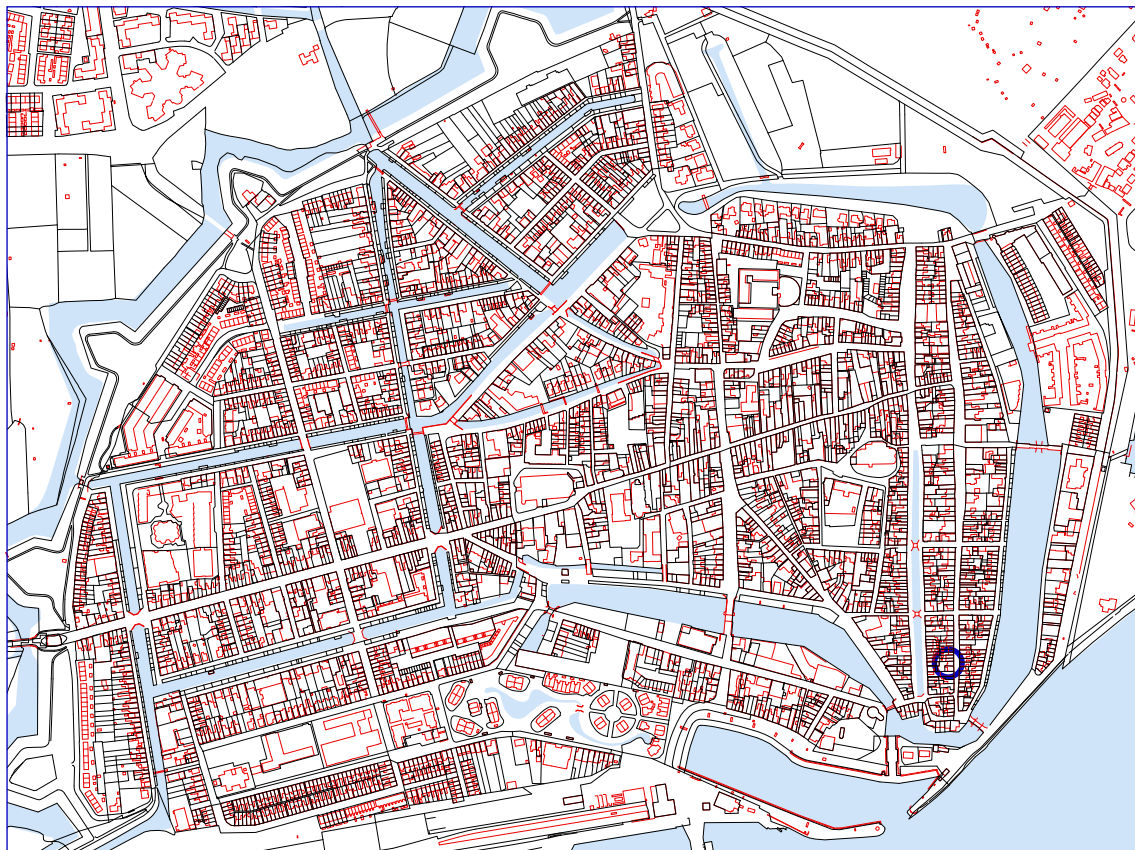
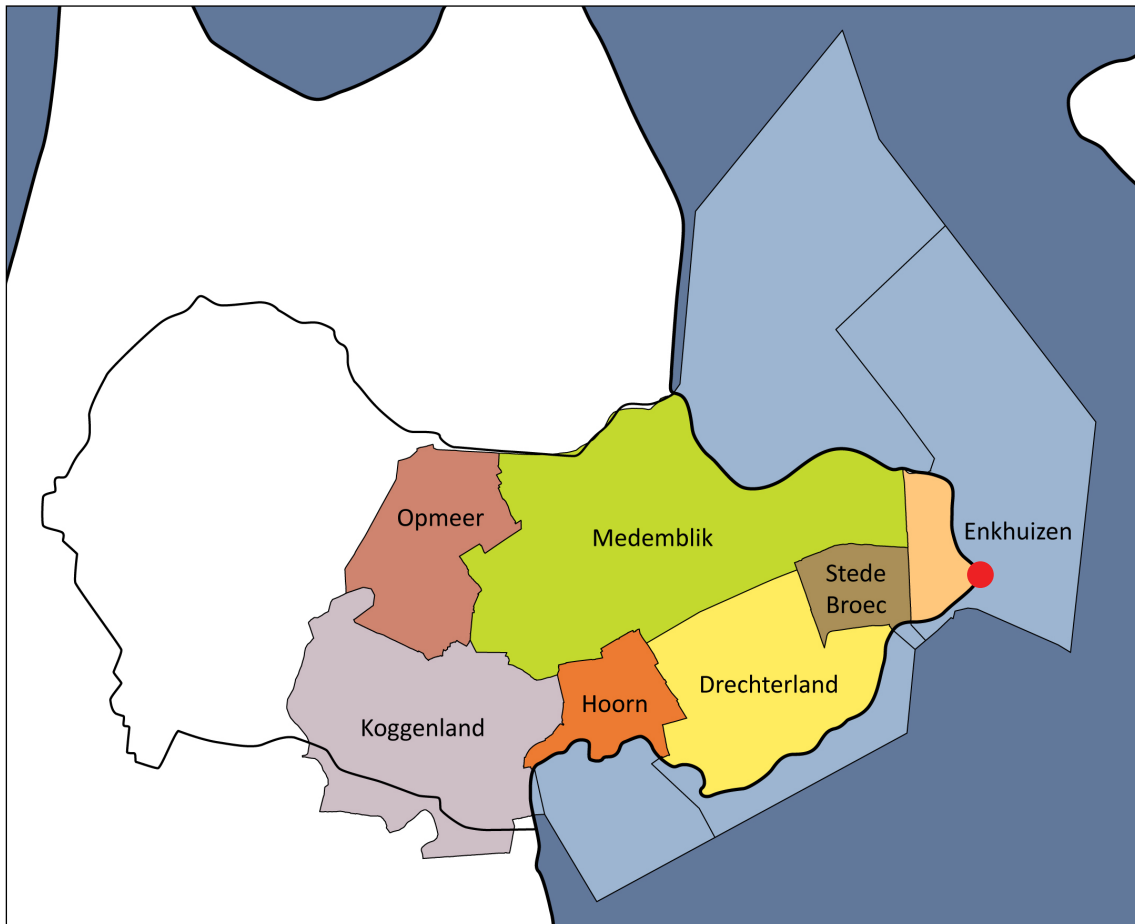
© Archeologie West-Friesland 2016

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	7
2 De onderzoekslocatie	9
2.1 Historische ontwikkeling plangebied	9
2.2 Archeologisch onderzoek aan de Breedstraat	10
3 Methode van het onderzoek	14
4 Resultaten archeologisch onderzoek	15
4.1 Sporen en vondsten uit de Middeleeuwen	15
4.2 Sporen uit de Nieuwe Tijd	17
4.3 Losse vondsten	19
5 Synthese	21
6 Literatuur	22

Afb. 1 Ligging van het plangebied Breedstraat 144 binnen West-Friesland (boven) en op de kadastrale kaart van Enkhuizen (schaal 1:10.000).

1. Inleiding

Op 6 en 14 november 2014 is door Archeologie West-Friesland een archeologische begeleiding uitgevoerd van graafwerkzaamheden op het perceel Breedstraat 144 in Enkhuizen (afb. 1, 2 en 3). Het veldwerk is uitgevoerd door archeoloog D.M. Duijn, archeoloog J. Verduin, senior-archeoloog C.P. Schrickx en veldmedewerker A. Weel. De uitwerking van het onderzoek is gedaan door D.M. Duijn.

De aanleiding voor het onderzoek vormde de verbouwing en restauratie van het pand. Onderdeel van de verbouwing was het aanbrengen van een nieuwe vloer van beton, waardoor in pandig 10 tot 20 cm grond moest worden afgegraven. Ook achter het pand werd het looppniveau verlaagd in verband met een geplande aanbouw. De mate van bodemverstoring was beperkt, maar toch was een kleinschalig archeologisch onderzoek hier op zijn plaats. Op deze locatie werden namelijk direct onder het loopvlak sporen uit de Middeleeuwen verwacht.

In dit standaardrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek weergegeven. De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de fysisch-geografische achtergrond en de historische en archeologische gegevens met betrekking tot het plangebied en de directe omgeving uiteengezet. In het tweede deel worden de aangetroffen sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd en wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen geformuleerd.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn/West-Friesland, versie 2013.

Afb. 2 Het pand Breedstraat 144 op een luchtfoto (Google Maps).

Afb. 3 Breedstraat 144 (midden) in 1962. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Historische ontwikkeling plangebied

De stad Enkhuizen is ontstaan vanuit twee dorpen (Enchusen en Gommerskarspel) die beide vanaf de 12de eeuw langs de Streekweg lagen. Het gedeelte van deze oost-west georiënteerde ontginningsas binnen Enkhuizen draagt nu de naam Westerstraat en is nog steeds de hoofdstraat van de stad. Het dorp Gommerskarspel bevond zich in de omgeving van de huidige Westerkerk. De Streekweg liep oorspronkelijk verder door richting het oosten en hier, in het huidige IJsselmeer, moet het dorp Enchusen worden gezocht. Diverse stormvloedten hadden als gevolg dat de Zuiderzee steeds in omvang toenam en dit ging ten koste van het land. Dit leidde rond 1200 tot een ingrijpende maatregel: de zeeverende dijk die de omgeving van de dorpen omsloot moest worden opgegeven en meer landinwaarts werd een nieuwe dijk, een inlaagdijk, gemaakt. De kruin van deze inlaagdijk bevond zich onder de huidige huizenrij langs de westzijde van de Breedstraat. Een consequentie van het terugleggen van de zeeverende dijk was dat het dorp Enchusen nu grotendeels buitendijks lag. Dit maakte het dorp zeer kwetsbaar voor overstromingen en niet zonder reden verplaatsten de inwoners hun huizen in de volgende eeuwen naar het gebied op en binnen de nieuwe dijk. Dit is voor het gebied rond de voormalige Zuiderzee alles behalve een uitzonderlijke situatie: voor vrijwel alle dorpen en steden langs de oude kustlijn geldt dat op een zeker moment een deel van de woonplaats moest worden opgegeven door het oprukkende water. In sommige gevallen is een dorp zelfs volledig verplaatst. Door de verplaatsing van Enchusen kwam het dorp tegen Gommerskarspel aan te liggen. De dorpen smolten hierdoor als het ware samen, hoewel nog eeuwenlang een sterke scheiding bleef bestaan tussen de twee parochies. In 1356 kregen de twee dorpen gezamenlijk stadsrechten onder de naam Enkhuizen.

Ook na 1200 moest nog veel land in de omgeving van Enkhuizen worden prijsgegeven aan de Zuiderzee. Ten noorden en zuiden van de huidige stad is de zeeverende dijk in latere tijd diverse malen verder teruggelegd. De dijk onder de huidige Breedstraat heeft men echter, waarschijnlijk met zeer veel moeite, weten te behouden. Het maakt dit dijkvak tot een van de oudste, misschien zelfs de oudste, stukken van de zeeverende Westfriese Omringdijk. De dijk was rond 1200 al bijzonder hoog: het dijklichaam stak 3 tot 3,5 meter boven het maaiveld uit. Op de kruin van de dijk stonden in ieder geval vanaf de eerste helft van de 13de eeuw woonhuizen (zie paragraaf 2.3). Aan de westzijde van de dijk, dus achter de huizen, lag een glooiend talud. Het oostelijk talud, de zeezijde, van de dijk was in de 13de eeuw aanzienlijk steiler. Van een straat langs de huizen was vermoedelijk nog geen sprake. Pas in de 14de eeuw is het oosttalud verbreed en meer glooiend gemaakt, waarna de huidige Breedstraat is ontstaan. Hierna zijn de eerste huizen langs de westzijde van de straat gebouwd. De dijk op de locatie van de Breedstraat heeft eeuwenlang gefungeerd als zeekering. Rond 1567 nam de nieuw aangelegde Wierdijk ten oosten van de Breedstraat de functie van zeekering over.¹

De Breedstraat was een van de meest dure straten van Enkhuizen. Niet voor niets stond langs deze straat het stadhuis: vanaf 1460 het oude stadhuis en vanaf circa 1685 het nieuwe, nog bestaande stadhuis (afb. 4).² Langs het brede middeldeel van de straat, in de buurt van het stadhuis, staan diverse grote, rijk uitgevoerde panden. De noord- en zuidkant van de straat

---

1 Duijn 2011.

2 Brandt 1666, 27. Brouwer et al. 1938, 47, 50-53, 56.

worden gekenmerkt door meer kleinschalige bebouwing.

Het pand Breedstraat 144 is een rijksmonument (nr 15019). Het pand valt op doordat de noklijn evenwijdig aan de straat ligt (dwarskap), in plaats van haaks. Het pand is 6,3 meter breed en 5,3 meter diep. In 2011 is bouwhistorisch onderzoek naar het pand gedaan. Verondersteld wordt dat het pand uit het begin van de 17de eeuw dateert, de voorgevel is in de 18de eeuw gemaakt.³

Afb. 4 Het stadhuis van Enkhuizen aan de Breedstraat.

2.2 Archeologisch onderzoek aan de Breedstraat

Langs de Breedstraat is op zeven locaties archeologisch onderzoek gedaan, waarvan zes keer langs de westzijde van de straat en één keer langs de oostzijde (Breedstraat 51). Alle locaties liggen langs de noordelijke helft van de straat.⁴

In 1982-1983 is door de Archeologische Werkgroep van de Vereniging Oud Enkhuizen een opgraving uitgevoerd langs de westzijde van de Breedstraat, achter het pand Breedstraat 24.⁵ Hier is de bodemopbouw tot ongeveer vier meter onder het maaiveld is onderzocht. De profielsleuf bevond zich haaks op de Breedstraat, op enkele meters van de straat.

De natuurlijke ondergrond is in de sleuf niet bereikt. Op het diepste niveau (tussen twee en vier meter onder maaiveld) zijn twee keienvloeren aangetroffen. De vloeren werden van elkaar gescheiden door een organisch ophogingspakket. Tussen en op de keien bevonden zich onder andere scherven van Pingsdorf-aardewerk, waaronder een tuitpot en veldfles. Deze vondsten dateren de keienvloeren in de late 12de eeuw. Het lijkt erop dat beide vloeren zich op een

3 Vermeer 2011.

4 Zie voor meer uitgebreide informatie over de opgravingen: Duijn 2011, 12-41.

5 Anoniem 1983, 25; Bakker/Loots 1984, 38-39.

dijklichaam bevinden. De bovenste vloer is aangebracht nadat het oudere dijklichaam was opgehoogd. Uit het bodemprofiel kan worden afgeleid dat de top van de dijk zich niet onder de huidige Breedstraat bevindt, maar direct ten westen hiervan. De functie van de keienvloeren is onduidelijk. Mogelijk gaat het om een wegverharding op de dijk of een plaveisel rond een huis. Op het dijklichaam uit de 12de eeuw lagen diverse jongere ophogingspakketten.

Enkele jaren later, in 1985, is door de zelfde werkgroep een opgraving uitgevoerd tijdens de verbouwing van Breedstraat 38.⁶ Op basis van de resultaten van de opgraving kan niet worden achterhaald uit welke periode de oudste bewoning op deze locatie dateert. Op ongeveer 2 meter onder het huidige maaiveld is een leefniveau gevonden dat zich bevond op een venig ophogingspakket. Vanaf het leefniveau was een mestput ingegraven in het ophogingspakket die was versterkt met stukken hergebruikt hout. Het niveau kan niet aan de hand van keramiekvondsten worden gedateerd, maar moet op basis van de stratigrafie vóór 1250/1275 worden geplaatst.

Rond het midden van de 13de eeuw lijkt de dijk met ruim 2 meter te zijn verhoogd, waarbij het leefniveau werd afgedekt. Op de dijk werd een nieuw huis gebouwd, gemaakt van vlechtwerkwallen die waren dichtgesmeerd met leem. Aan de voorzijde van het huis was een haard aanwezig, bestaande uit een houten raamwerk met daartussen keien.

De vloer van dit huis is tot omstreeks 1325 diverse keren opgehoogd. De vloerniveau's bevonden zich bijna direct onder het vloerniveau zoals dat tot 1985 aanwezig was.

Achter het huis bevond zich een mestkuil die in de tweede helft van de 13de eeuw kan worden gedateerd. In de kuil werden onder andere een schoen, fragmenten keramiek en een houten emmer gevonden. De emmer is destijds geconserveerd en bestaat uit 12 duigen, die bijeen werden gehouden door wilgentenen en twee metalen banden (afb. 5).

Waarschijnlijk is in de eerste helft van de 14de eeuw een verharde vloer in het huis gelegd, waardoor het leefniveau niet langer werd opgehoogd. Mogelijk is tegelijkertijd een bakstenen fundering aangelegd van kloostermoppen.

Het is echter ook mogelijk dat dit pas later in de 14de eeuw of zelfs 15de eeuw is gebeurd. Van de 14de tot de 16de eeuw was het huis vermoedelijk opgetrokken in hout (waarschijnlijk met uitzondering van de haardplaats). Ergens in de 16de eeuw is het huidige pand met bakstenen muren opgetrokken.

In 1990-1992 is gegraven in en achter het pand Breedstraat 64 en Breedstraat 36.⁷ Inpandig werden op beide percelen woonniveau's uit de 13de eeuw aangetroffen. In Breedstraat 36 werd bovendien in het achterhuis een aspot in het midden van de kamer gevonden, wat waarschijnlijk wijst op een vrije haardplaats. De datering van de aspot is vermoedelijk 14de of 15de eeuw.

Afb. 5 Eikenhouten emmer uit de tweede helft van de 13de eeuw.

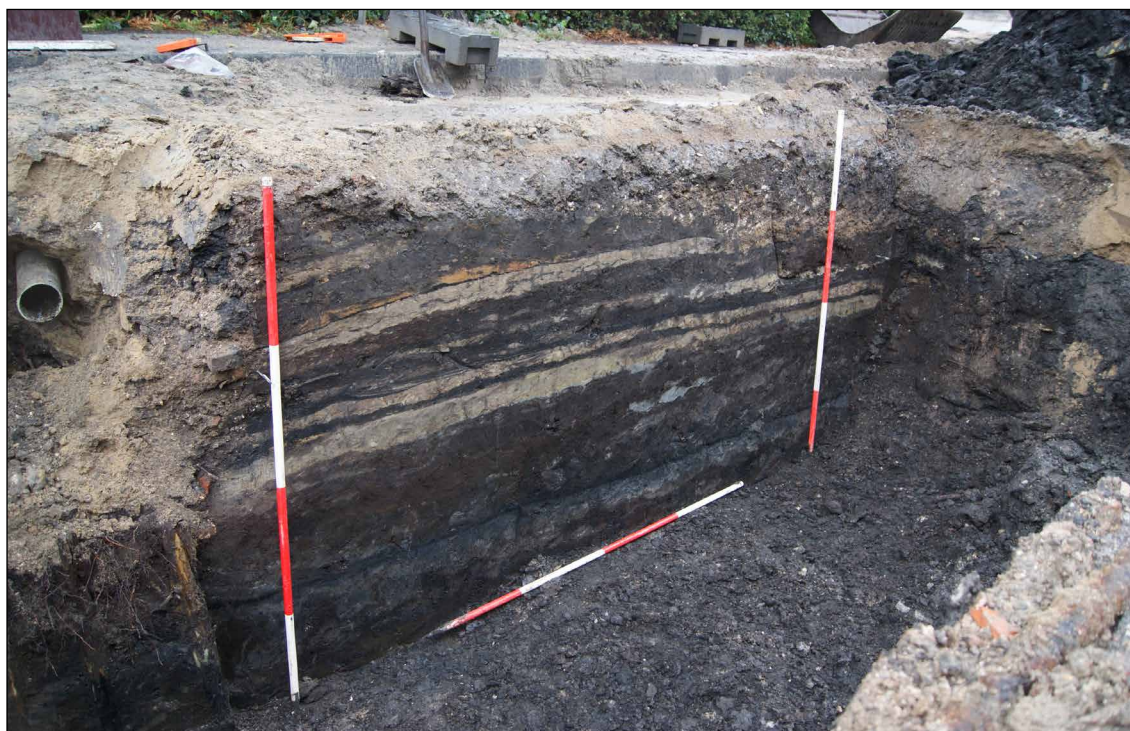
6 Bakker/Loots 1986, 50-56.

7 Bakker/Koeman 1991, 52-54; Bakker/Koeman 1992, 79-80.

Van de opgraving op het perceel Breedstraat 51, gelegen langs de oostzijde van de straat, is weinig bekend. Voor zover bekend zijn geen bewoningsresten uit de Middeleeuwen gevonden. In 2008 vond een opgraving plaats op het perceel Breedstraat 52, gelegen op de hoek met de Kalksteiger.⁸ Ongeveer 20 cm onder het maaiveld zijn vier kleivloeren van een huis gevonden. Dit huis is waarschijnlijk in de tweede helft van de 13de eeuw gebouwd. De vloeren werden van elkaar gescheiden door venige ophogingslagen en de vloeren en ophogingslagen hielden af in de richting van de Breedstraat. In een van de vloeren is een haardplaats aangetroffen en op een aantal plaatsen zijn mogelijk afdrucken van staanders en funderings sleuven in de kleivloeren gevonden. Een brok huttenleem wijst erop dat het huis in ieder geval in eerste instantie wanden van vlechtwerk had. Hoe lang het huis hier heeft gestaan, is niet duidelijk. Het is mogelijk dat oorspronkelijk meer vloerniveau's op een hoger niveau aanwezig waren, maar door latere bouwactiviteiten zijn verstoord.

Hoewel deze locatie waarschijnlijk van de 13de eeuw tot nu zonder onderbreking bebouwd is geweest, zijn van huizen uit de 15de en 16de eeuw geen sporen gevonden. Uit de 17de eeuw dateert een houten rechthoekige fundering van dwarsliggende kespen met daarop een brede plank. De fundering hoorde bij het huis dat hier tot 1954 heeft gestaan.

In 2010 vond een archeologische begeleiding plaats van rioolwerkzaamheden in onder meer de Kalksteiger en Zwaanstraat.⁹ De riolsleuf doorsneed ook de Breedstraat. Aan de oostzijde van de Kalksteiger, tegen de Breedstraat aan, werden minimaal zes vloerniveau's van lichtgrijze klei van een huis uit de 13de eeuw gevonden, van elkaar gescheiden door donkere ophogingslagen (afb. 6). Het huis heeft hier gestaan tussen omstreeks 1225 en 1270. In drie vloeren werden haardplaatsen gevonden. De lengte of breedte van het huis kon niet worden vastgesteld.

Afb. 6 Kleivloeren van een huis uit de 13de eeuw, gevonden in 2010 in de Kalksteiger.

---

8 Linden/Spitzers (red.) 2008.

9 Duijn 2012.

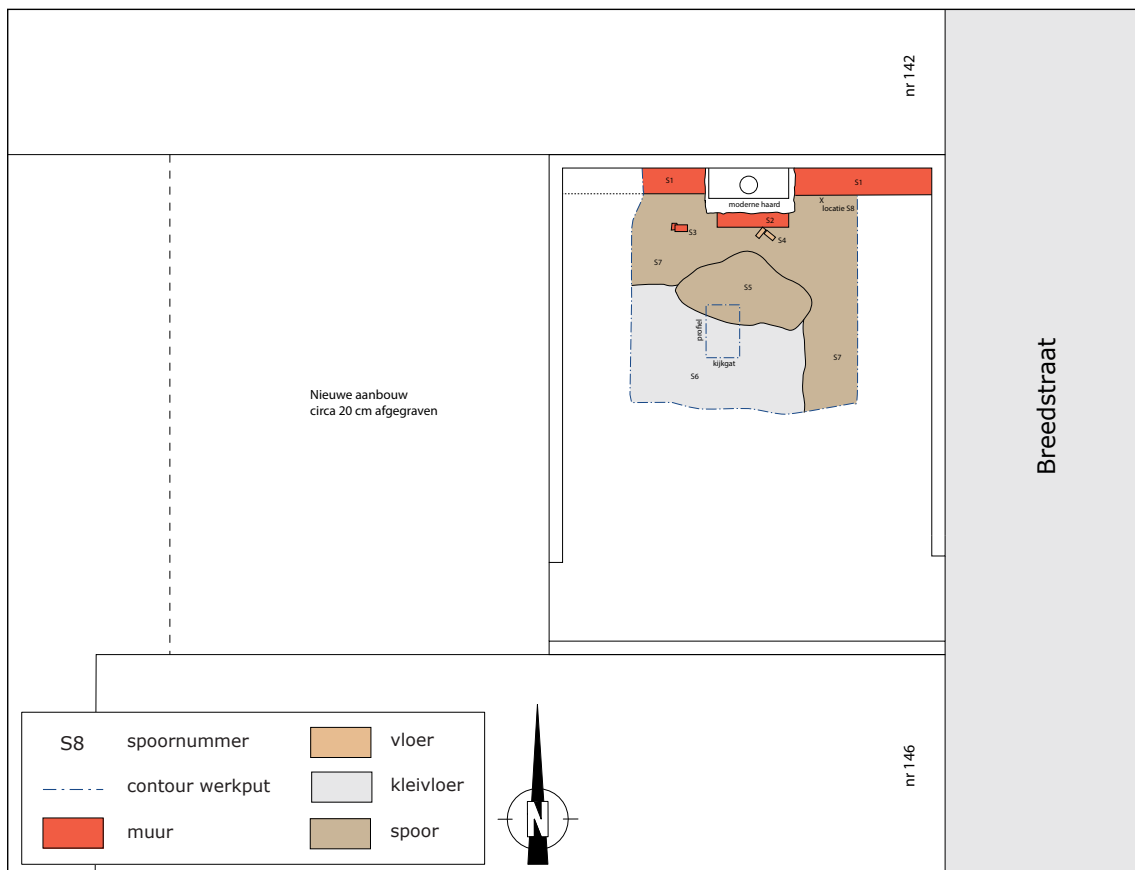
Ten oosten van het huis, onder de huidige Breedstraat, konden de ophogingslagen van de Omringdijk worden bestudeerd. Deze liepen vrij steil af richting het oosten. De kruin van de Omringdijk bevindt zich dus onder de huizenrij aan de westzijde van de Breedstraat. Het huis uit de 13de eeuw stond op de top van de dijk. Sporen van huizen uit de 14de of 15de eeuw zijn in de Kalksteiger niet gevonden, hoewel deze er waarschijnlijk wel zijn geweest (in ieder geval op de hoek met de Nieuwstraat en Breedstraat).

De bewoning aan de oostzijde van de Breedstraat dateert op z'n vroegst uit de 14de eeuw. Dit kan worden afgeleid uit het feit dat in de 14de eeuw langs de oostzijde van de straat de grond sterk is opgehoogd, vermoedelijk om het geschikt te maken voor bewoning. Overigens zijn geen resten van bewoning uit deze tijd gevonden. Het is waarschijnlijk dat deze door latere bebouwing zijn verstoord.

3. Methode van het onderzoek

Het afgraven van grond op het perceel is begeleid. Inpandig is een klein kijkgat gegraven om de bodemopbouw onder de ontgravingsdiepte te kunnen zien. Sporen zijn ingemeten ten opzichte van de muren van het gebouw. Hierdoor moet rekening worden gehouden met een zekere foutmarge. Alleen de diepte ten opzichte van het maaiveld is gedocumenteerd, NAP-maten zijn niet genomen. Alle sporen zijn op tekening vastgelegd op schaal 1:20. Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. Tijdens het onderzoek is intensief met een metaaldetector gezocht.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (het 'Deventer-systeem'). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Afb. 7 De sporen aan de noordzijde van het pand. Schaal 1:100.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

Direct achter het pand is een aanbouw gerealiseerd van ongeveer 5 bij 6,5 meter. Op deze locatie is ongeveer 20 cm grond afgegraven. Op de plek van de westgevel van deze aanbouw is een diepere funderingsleuf gemaakt. Achter het huis zijn geen sporen aangetroffen. Het vondstmateriaal van deze locatie dateert uit de 19de eeuw.¹⁰

Inpandig is slechts ongeveer 10-20 cm uitgegraven. Aan de noordzijde van het pand kwamen op dit niveau sporen tevoorschijn (afb. 7 en 8). Binnen de zuidelijke helft van het gebouw is geen vlak aangelegd: hier werd nauwelijks grond afgegraven, waardoor geen sporen bloot kwamen te liggen.

Afb. 8 De sporen aan de noordzijde van het pand.

4.1 Sporen en vondsten uit de Middeleeuwen

Kleivloeren (S6)

Ongeveer in het midden van het pand is een deel van een kleivloer van vlekkerige grijze klei blootgelegd (S6). De vloer was op diverse plekken verstoord door ingravingen met puin en kolengruis. Uit kleivloer S6 zijn twee scherven verzameld, namelijk een fragment Maaslands wit aardewerk en een stukje vroeg roodbakend aardewerk.¹¹ Op basis hiervan kan de vloer in de periode 1275-1325 worden gedateerd.

Op de locatie van de vloer is een kijkgat gegraven om te bekijken of meer kleivloeren aanwezig waren (afb. 9-11). Dit bleek het geval te zijn: onder bovenste vloer S6 konden nog vier kleivloeren worden onderscheiden. Deze vloeren bestonden uit lichtgrijze tot lichtbruingrijze klei. Zij werden van elkaar gescheiden door dunne bandjes grijze klei met wat schelpgruis.

---

10 V1, V2 V4, V5.

11 V6.

De onderste vloer was 16 tot 18 cm dik, de vloeren daarboven 6 tot 12 cm. De bodemopbouw is bekeken tot 55 cm onder de onderste vloer. Direct onder de onderste vloer lag een compacte laag van grijsbruine iets organische klei van 10 cm dik. Mogelijk gaat het om een oud loopniveau op de top van de dijk. Een soortgelijke laag is gevonden onder de kleivloeren van een huis uit de 13de eeuw in de Zwaanstraat.¹²

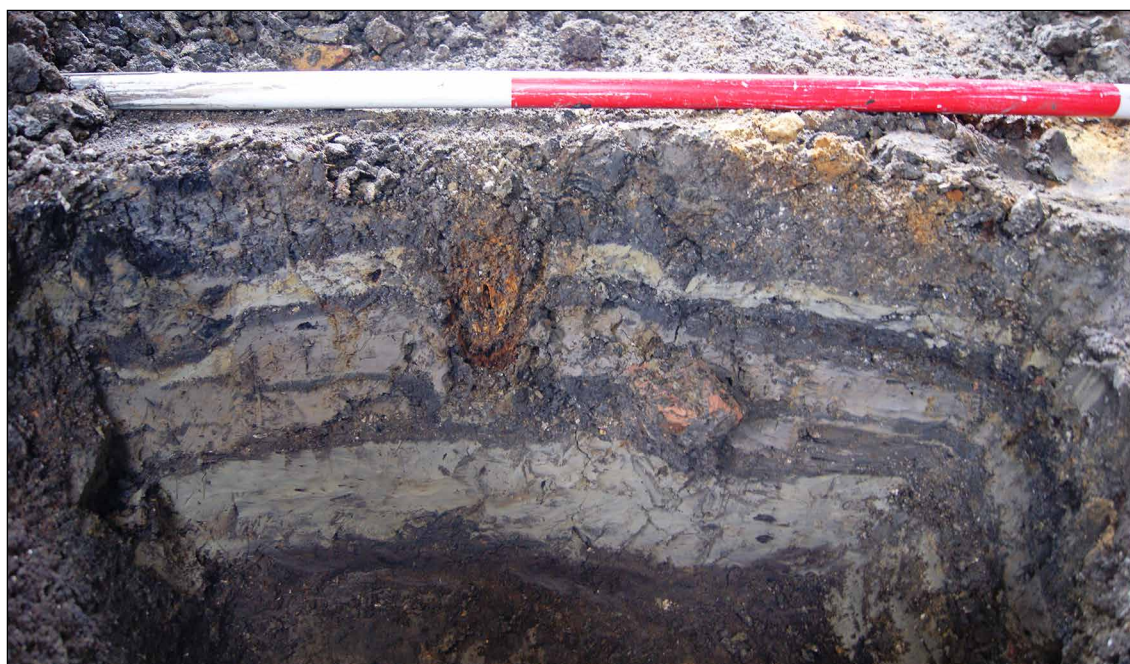
Onder de compacte laag bevond zich een laag van 18 cm dik, bestaande uit lichtbruine klei. Onderin begon een rommelig pakket van lichtgrijze en donkergrijze klei, duidelijk een ophogingslaag van de Omringdijk.

Verhard niveau (S8)

Naast muur S1 (zie onder) is een gat gegraven om de diepte van het muurwerk te kunnen bepalen. In dit kijkgat is een

Afb. 9 Het kijkgat binnen het pand.

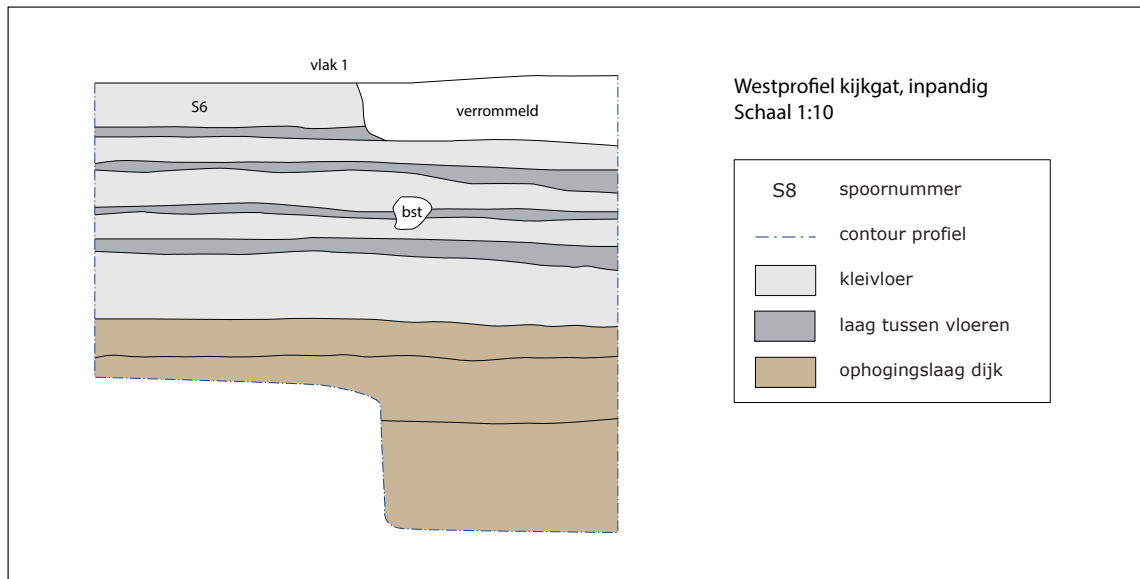
Afb. 10 Het westprofiel van het kijkgat.

klein stukje van een verhard niveau gezien, bestaande uit brokken rode baksteen en een stuk bewerkt natuursteen. Van de brokken baksteen kon alleen de dikte worden bepaald, namelijk 7 cm. Dit betekent dat het om vrij grote en dus vroege bakstenen gaat, namelijk bakstenen met een lengte van ongeveer 30 cm. Dit formaat baksteen dateert uit de 13de/14de eeuw. Het verharde niveau kan ook uit latere tijd dateren, wanneer sprake is van hergebruikt bouwmateriaal.

---

12 Duijn 2012, 159, 172

Afb. 11 Het westprofiel van het kijkgat.

Het blok natuursteen is ongeveer vierkant (14 bij 13,5 cm) en 9,5 cm hoog (afb. 12). Een aantal vlakken zijn voorzien van fijnwerk en bevonden zich dus op een zichtvlak. Verder zijn drie driehoekige schuine vlakken aanwezig. De functie van dit stuk natuursteen is niet geheel duidelijk, maar mogelijk gaat het om een onderdeel van een raamkozijn.

Over de functie van het verharde niveau kan weinig worden gezegd, doordat slechts een klein gedeelte is gezien. Het zou om het restant van een oude muur kunnen gaan, maar ook bijvoorbeeld om een plaveisel of hardplaats. Opvallend is wel de diepe ligging van het niveau ten opzichte van de kleivloeren uit de 13de/14de eeuw.

Afb. 12 Blok bewerkt natuursteen uit niveau S8.

4.2 Sporen uit de Nieuwe Tijd

Fundering zijgevel (S1)

Langs de noordelijke zijgevel van het pand lag een fundering van 35 cm breed (S1, afb. 13), gemaakt van rode en gele bakstenen en kalkmortel.¹³ De fundering van de bestaande zijgevel staat gedeeltelijk op deze fundering. De fundering was 34 cm hoog (zes steenlagen) en vertrapte aan de onderkant twee keer (in totaal 4 cm breed).

Waarschijnlijk stond de zijgevel van het huis op dit perceel oorspronkelijk op deze fundering. Bij een verbouwing of complete nieuwbouw, mogelijk bij de bouw van het bestaande pand, is de

¹³ Een van de gele bakstenen had formaat 20x10x5 cm.

zijgevel iets meer naar het noorden verschoven. Waarschijnlijk bestond in de periode hiervoor een smalle open ruimte tussen het pand en het noordelijke buurpand in, de zogenaamde osendruk. Deze osendruk is dus verdwenen bij de verplaatsing van de zijgevel.

Afb. 13 De oostzijde van muur S1. Daarachter de bestaande zijgevel van het pand.

Haardplaats (S2, S3, S4)

Tegen de noordelijke zijgevel bevond zich de moderne haardplaats van het pand. De onderzijde hiervan was opgebouwd uit met name gele bakstenen met harde mortel (afb. 14). Ten zuiden hiervan, deels onder de moderne haard, lag het restant van een oudere schoorsteenfundering (S2). Deze was nog maximaal drie steenlagen hoog en gemaakt van rode bakstenen (19x8,5x4 cm) en kalkmortel. De bovenzijde van de S2 lag ongeveer 10 cm onder de onderkant van de moderne haardfundering.

Direct tegen de oude haardfundering S2 lag een restant van een stookvloer, bestaande uit twee rode bakstenen (17x8x3,5 cm). De bovenzijde van de bakstenen was beroet. Als de bakstenen zich nog in situ bevonden, lagen zij mogelijk in een visgraatmotief.

Ten zuidwesten van de haard stonden vier los gestapelde bakstenen op elkaar (S4). Het gaat om hergebruikt materiaal, want op de bakstenen waren mortelresten aanwezig.

Lagen (S5, S7)

Ten zuiden van de haardplaats was een plek aanwezig van geel en oranje zand met plekken schelpgruis (S5). De plek was ongeveer 5 tot 10 cm dik. Onder het zand lag eveneens een laagje schelpgruis. Vermoedelijk gaat het om de vlijlaag van een vrije haardplaats of een vloer.

Binnen het hele pand lag op het hoogste niveau (op alle sporen) een losse laag van kolengruis, stukken steenkool, brokken baksteen en veel brokken ijzerslak (S7). Het lijkt te gaan om het

Afb. 14 De moderne haard met daarvoor oude haardplaat S2.

afval van een smederij. De vondsten uit de laag zijn enkele stukken aardewerk en een loden blokgewicht.¹⁴ Het materiaal dateert met name uit de 17de eeuw, wat doet vermoeden dat de laag in deze tijd is aangebracht.

4.3 Losse vondsten

Enkele losse vondsten zijn bijzonder. Inpandig is een bijna complete wandtegel met een zeemeermin met knots gevonden (afb. 15). De tegel dateert uit de periode 1625-1675. Een andere losse vondst uit het pand is een gouden oorbel met goudmerk (afb. 16).

Bij het graafwerk in de tuin is een blok bewerkt natuursteen gevonden (afb. 17).

Afb. 15 Een wandtegel uit de periode 1625-1675.

¹⁴ v9.

Afb. 16 Een gouden oorbel.

Afb. 17 Een blok bewerkt natuursteen.

5. Synthese

Het pand Breedstraat 144 is in 2014/2015 gerestaureerd en verbouwd. Onderdeel van de verbouwing was het aanbrengen van een nieuwe vloer, waardoor in pandig 10 tot 20 cm grond moest worden afgegraven. Een minimale bodemverstoring, maar toch was een kleinschalig archeologisch onderzoek hier op zijn plaats. Op deze locatie werden namelijk direct onder het loopvlak sporen uit de 13de eeuw verwacht.

De Breedstraat ligt op de Westfriese Omringdijk. Het gaat om een zeer oud deel van de dijk: de aanleg ervan kan in de tweede helft van de 12de eeuw worden geplaatst. In de periode hierna is de dijk eerst verhoogd en vervolgens verbreed richting het oosten. Op basis van archeologisch onderzoek kan worden gezegd dat de oudste kern van de dijk niet onder de Breedstraat ligt, maar onder de huizenrij langs de westzijde van de straat. Hiernaast is vastgesteld dat de dijk op deze locatie al in de 13de eeuw zijn huidige hoogte had bereikt. Op de top van de dijk stonden in deze periode huizen. Van 1982 tot 2010 zijn op diverse locaties langs de westzijde van de Breedstraat sporen van deze bebouwing gevonden, meestal in de vorm van kleivloeren en haardplaatsen. Doordat de dijk vanaf de 13de eeuw niet meer is verhoogd maar alleen is verbreed, bevinden de bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen zich direct onder het huidige maaiveld.

De locaties waar in het verleden sporen van middeleeuwse bewoning zijn gevonden, liggen allemaal langs de noordelijke helft van de Breedstraat. Het pand Breedstraat 144 bevindt zich juist aan de zuidkant van de Breedstraat. Het was daarom de vraag of ook hier bewoningssporen uit de 13de eeuw aanwezig waren. Dit bleek het geval te zijn, want onder een rommelige bovenlaag kwam in pandig een kleivloer tevoorschijn. Onder dit niveau werd niet afgegraven, maar het was wel wenselijk om de dikte van de kleilaag en de ondergelegen bodemlagen in kaart te brengen. Daarom is een klein kijkgat gegraven. Hierin waren vijf lichtgrijze kleivloeren van een middeleeuws huis zichtbaar die van elkaar werden gescheiden door dunne donkere kleilagen. De onderste vloer was met 16-18 cm het dikst. Hieronder waren geen sporen van bewoning meer aanwezig, maar alleen ophogingslagen van de dijk. Uit de bovenste kleivloer komen enkele scherfjes aardewerk uit de periode rond 1300. Mogelijk waren oorspronkelijk meer kleivloeren aanwezig op een hoger niveau, maar zijn zij in het verleden al verdwenen door graafwerkzaamheden.

De 13de/14de-eeuwse huizen op de dijk waren gemaakt van hout en hadden wanden van vlechtwerk en leem. De vloeren van de huizen waren gemaakt van leem of klei en werden geregeld vernieuwd. Ongeveer in het midden van het huis lag een haardplaats. De rook verliet het huis door een rookluis in het rieten dak.

Naast de middeleeuwse sporen zijn ook enkele sporen uit de Nieuwe Tijd gedocumenteerd. Uit een muurfundering blijkt dat de noordelijke zijgevel oorspronkelijk iets meer naar het zuiden heeft gestaan. Half onder de moderne haardfundering zijn de resten van een oudere haardplaats gevonden.

6. Literatuur

Anoniem, 1983. Archeologie, in *Steevast* 1983, 25.

Bakker, P., J.W. Loots, 1984. Activiteiten van de Archeologische Werkgroep, in *Steevast* 1984, 38-41.

Bakker, P., J.W. Loots, 1986. Jaarverslag 1985 van de Archeologische Werkgroep (oud) Enkhuizen, in *Steevast* 1986, 49-56.

Bakker, P., K. Koeman, 1991. Verslag van de Archeologische Werkgroep 1990-1991, in *Steevast* 1991, 52-54.

Bakker, P., K. Koeman, 1992. Verslag Archeologische Werkgroep, in *Steevast* 1992, 79-80.

Brandt, G., 1666. *Historie der vermaerde zee- en koop-stadt Enkhuisen, vervaetende haere herkomst en voortganh. Mitsgaders verscheide gedenkwaardige geschiedenissen, aldaer voorgevallen*, Enkhuizen.

Brouwer, D., S. Centen, G. Brandt, 1938. *Tweede vervolg van de historie van Enkhuizen, in aansluiting op de "Historie van Enkhuizen" van G. Brandt, uitgave 1666, en het Vervolg door S. Centen, uitgave 1747, aanvangende 1679*, Enkhuizen.

Duijn, D.M., 2011. *Het verhaal van een West-Friese Wereldstad. Een onderzoek naar de opkomst, bloei en neergang van Enkhuizen tot 1800 aan de hand van archeologische en historische bronnen*, Hoorn (Masterscriptie Universiteit van Amsterdam).

Duijn, D.M., 2012. *Huis en haven onder de straat. Archeologisch onderzoek tijdens rioolwerkzaamheden van de Noorder Havendijk tot de Compagniesbrug in Enkhuizen*, Hoorn (West-Friese Archeologische Rapporten 46).

Linden, B., van der, T.A. Spitzers (red.), 2008. *Opgraving Breedstraat 52 te Enkhuizen*, Doetinchem.

Vermeer, G., 2011. *Bouwhistorisch rapport Breedstraat 144, Enkhuizen*.

Vries, P.J., de, 2004. *De plattegronden van Enkhuizen. Van ganzenveer tot cd-rom*, Enkhuizen.

Willemsen, R., 1988. *Enkhuizen tijdens de Republiek. Een economisch-historisch onderzoek naar stad en samenleving van de 16de tot de 19de eeuw*, Hilversum.

The background is a monochromatic blue gradient. It features several overlapping, organic, light-blue shapes that resemble stylized landmasses or abstract forms. A faint, light-blue outline of the African continent is visible, centered on the right side of the page. The overall aesthetic is clean and modern.

ISSN 2468-3280